

חרות לאור משנת ערבי פסחים

י"ט באדר ב'
תשע"ט

1. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף צט עמוד ב

משנה. ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך. אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב. ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי.
גמרא. מאי איריא ערבי פסחים? אפילו ערבי שבתות וימים טובים נמי, דתניא: לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן צריכא אלא לרבי יוסי, דאמר: אוכל והולך עד שתחשך, הני מילי - בערבי שבתות וימים טובים, אבל בערב הפסח, משום חיובא דמצה - מודה. רב פפא אמר: אפילו תימא רבי יהודה, התם בערבי שבתות וימים טובים - מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר, סמוך למנחה - שרי. אבל בערב הפסח, אפילו סמוך למנחה - נמי אסור. ובערב שבת סמוך למנחה שרי? והתניא: לא יאכל אדם בערב שבת וימים טובים מתשע שעות ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך! אמר ר' זוטרא: מאן לימא לן דמתרצתא היא?...

2. תוספות מסכת פסחים דף צט עמוד ב

עד שתחשך - מקשי אמאי איצטרך עד שתחשך פשיטא ועוד דבגמרא גבי שבתות וימים טובים לא קתני ליה ואומר הר"י מקורב"ל דגבי מצה דוקא בעינן עד שתחשך כדתניא בתוספתא הפסח ומצה ומרור מצותן משתחשך וטעמא משום דכתיב (שמות יב) ואכלו את הבשר בלילה הזה ומצה ומרור איתקשו לפסח אבל סעודת שבת וימים טובים מצי אכיל להו מבעוד יום כדאמר בפרק תפלת השחר (ברכות דף כז): מתפלל אדם של שבת בערב שבת ואומר קידוש היום מבעוד יום ואומר מהר' יחיאל דכי פריך בגמרא מאי איריא ערבי פסחים כו' לא מצי לשנויי דנקט ערבי פסחים משום דבעי למיתני עד שתחשך דכבר אשמעינן באיזהו מקומן (זבחים ד' נו): דקתני הפסח אינו נאכל אלא בלילה והכא אגב אורחיה תנייה בקוצר ורבינו יהודה תירץ אפילו אי בעינן גבי שבתות וימים טובים עד שתחשך הכא איצטרך למיתני דאתא לאשמועינן דאע"ג דשחיטת פסחים מבעוד יום אינו נאכל מבעוד יום כשאר קדשים וכן יש בירושלמי בריש פירקין תני ערב שבת מן המנחה ולמעלה לא יטעום כלום עד שתחשך.
ואפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיסב - דסלקא דעתך דהסיבת עני לא חשיבא הסיבה דאין לו על מה להסב ואין זה דרך חירות ויש מפרשים דאדלעיל קאי עד שתחשך ואפילו עני שבישראל פירוש אפי' עני שלא אכל כמה ימים לא יאכל עד שתחשך.
לא יפחתו לו - פי' רשב"ם גבאי צדקה וגרס לא יפחתו וכן נראה מדלא קתני לא יפחתו ל' יחיד וליכא למימר דיפחתו אד' כוסות קאי דאם כן הוה ליה למיתני ארבע כוסות בלא מ"ם והא דקאמר מן התמחוי לא ימנע מלקבל כדי לקיים ארבע כוסות. וארבע כוסות פירש רשב"ם כנגד ארבעה לשוני גאולה וכן יש בירושלמי.

* עיין במשנה "ערבי פסחים" האם יש מכנה משותף מבחינת הזמן ומבחינת האדם? אם כן מהו? היעזר במקורות הבאים.
** "עד שתחשך" - מהי קושיית התוס' בדיבור המתחיל "עד שתחשך" ומה הם שני תירוציו? (ר"י ורבינו יהודה).
* מהו התירוץ הנוסף בתוספות ד"ה "ואפילו עני... יש מפרשים"?
* על מה מוסבות המילים "אפילו עני שבישראל"? - מצא שתי אפשרויות.
* מה החידוש בעני ש"לא יאכל עד שתחשך"? היעזר בפירושו של רע"א על המשנה ובדברי הירושלמי.

3. תוספות ר' עקיבא איגר מסכת פסחים פרק י משנה א

[אות ג] בתו"ט ד"ה ואפילו עני. עד שתחשך. ובספר ברית שלום על התורה כ' בפרשת בא בשם החכם מוה' יעקב ז"ל דיש לפרש לפי מה דא"י ריש ברכות משעה שעני נכנס לאכול פתו. ופירש"י עני שאין לו נר אוכל מבע"י. ולזה קאמר הכא דאפילו עני שבישראל שאין לו לקנות נר ובכל השנה אוכל מבע"י אפי"ה בליל פסח לא יאכל עד שתחשך:

4. תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פסחים פרק י דף לז טור ב/מ"ב

אמר רבי תנחומא לא מן הדא אלא מן הדא רבי איסתניס הוה כד הוה אכיל ביממא לא הוה אכיל ברמשא ולמה לא הוה אכיל הכא ביממא כדי שייכנס לשבת בתאוה אמר רבי לוי ולפי שדרך עבדים להיות אוכלין מעומד וכאן להיות אוכלין מסובין להודיע שיצאו מעבדות לחירות.

** ולא יפחתו לו מארבע כוסות של יין - עיין בריטב"א.

5. חידושי הריטב"א מסכת פסחים דף צט עמוד ב

ולא יפחתו לו מארבע כוסות. פירש רשב"ם אפי' עני המתפרנס מן התמחוי דהיינו עני שבעניים דתנן (פאה פ"ח מ"ז) מי שיש לו מזון ב' סעודות לא יטול מן התמחוי לא יפחתו לו גבאי צדקה, והרב ר' יחיאל מפרש"י הקשה עליו דהא פשיטא דאפי' עני שבעניים חייב במצות כמו עשיר, ופירש דהא לא יפחתו לו אעני קאי, וה"ק אם אין לו אלא מזון שתי סעודות ימכרם ויקח מהם ארבע כוסות ואף על פי שיצטרך אח"כ ליטול מן התמחוי.

* מהי שאלת רבינו יחיאל מפר"ז?
* מהי תשובת התוספות בד"ה לא יפחתו ל' היעזר בדברי הירושלמי.

6. תלמוד ירושלמי (ונציה) מסכת פסחים פרק י דף לז טור ב/מ"ב

אמר רבי חייה בר אדא לפי שאין ערב לאדם לוכל מן הקופה וכאן אפילו מן התמחוי